

Maahanmuuttajat – sosiaalitoimen painolasti vai välttämätön resurssi?

Maahanmuuttojohtaja Annika Forsanderin haastattelu

HELI M. HYVÖNEN

Perinteisesti maahanmuutto on omassa yhteiskunnassamme mielletty sosiaalisena painolastina. Virallisella tasolla tästä viestii se, että useimmat kuntien järjestämät, maahanmuuttajille tarkoitetut palvelut ovat olleet sijoitettuna hallinnollisesti sosiaalitoimen alaisuuteen. Tulevan vuosikymmenen aikana Suomi tulee kuitenkin kohtaamaan uudenlaisen haasteen: suurten ikäluokkien siirtyessä eläkkeelle työvoiman tarve tulee kasvamaan maassamme olevaa omaa tarjontaa suuremmaksi. Tilastokeskuksen arvioiden mukaan työvoiman tarjonta alkaa supistua voimakkaasti jo vuonna 2010. Yhtenä ratkaisuna ongelmaan nähdään ulkomaisen työvoiman rekrytointi.

Paradigman muutoksesta maahanmuuttajia resurssina tarkastelemaan suuntaan viestii osaltaan Helsingin kaupungin keväällä 2007 perustama maahanmuuttojohtajan virka. Tehtävään valittiin valtiotieteen tohtori Annika Forsander. Hänen tehtävänsä kuuluu sekä olemassa olevien maahanmuuttopalveluiden kehit-

täminen, ohjaus ja linjaus että ulkomaisen työvoiman rekrytoinnin mallien kehittäminen ja edistäminen. Työnsä lähtökohtana Forsander pitää kahta asiaa: toisaalta maahanmuuttajia on tarkasteltava yhdenvertaisena muun väestön kanssa, toisaalta ulkomaisen työvoiman rekrytoimiseen on kehitettävä toimivat mallit. Hänen mukaansa maahanmuuttajat tulee nähdä sekä sosiaalisena että taloudellisena resurssina: ”kaikkeen muuttoon voi suhtautua, ja pitääkin suhtautua resurssina. Tietenkin, jos ajatellaan turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten tilannetta, eivät siinä päde meidän tarpeet, vaan suhtautumista sanelee kansainvälinen oikeus ja kansainväliset velvoitteet, joten siinä mielessä se on osa ulkopoliittikkaa. Kansainvälinen suojelun tarve ei tarkoita sitä, ettei olisi suotavaa, että nämäkin ihmiset löytävät paikkansa työmarkkinoilta tai muuten suomalaisesta yhteiskunnasta”.

Forsanderin työnkuvan haasteellisuutta lisää tehtäväluiden yhteensovittamisen vaikeus. Maahanmuuttajille tarkoi-

tetuissa palveluissa on jo olemassa rakenteita, kun taas ulkomailta rekrytoinnissa niitä vasta kehitellään. Lisäksi edessä on pitkä taival, sillä käytännössä tilanteeseen, jossa maahanmuuttajat muodostavat omaa työvoimaa täydentävän resurssin, on vielä matkaa. Nykyisin merkittävä osa maassamme pysyvästi asuvista, työikäisistä maahanmuuttajista on työvoiman ulkopuolella. Työelämään osallistumiseen vaikuttavat monet seikat, kuten muuttajien ikä, muuton syy ja kotoutuminen Suomeen. Viime syksynä ilmestyneen, työministeriön julkaiseman selvityksen (http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/071_analyysit/analy2_maahanmuutto.pdf) mukaan parhaiten työllistyvät ne maahanmuuttajat, jotka ovat asuneet Suomessa pidemmän aikaa, puhuvat suomea ja tuntevat muutoinkin suomalaista kulttuuria. Sopeutuminen ja työllistyminen ovatkin pitkäkestoisia prosesseja, joiden edistymisessä yhteiskunnan tarjoamalla tuella on keskeinen merkitys.

Lähtökohtana yhdenvertaisuus Forsanderin mukaan maahanmuuttajille tarkoitettuja palveluita kehitettäessä keskeistä on edistää yhdenvertaisuusperiaatetta. Helsingin väestöstä lähes 9 prosenttia on rekisteröinyt äidinkielekseen jonkin muun kielen kuin suomen tai ruotsin. Tämän vuoksi ei ole perusteltua kutsua maahanmuuttajia erityisryhmäksi. Toisin sanoen maahanmuuttajia ei tulisi käsitellä kategorisesti yhtenä ryhmänä, vaan yhdenvertaisina muun väestön kanssa. Palvelutarjonnan kirjon lisäämisen sijasta tärkeintä olisikin keskittyä siihen, että kaikki kaupungin työntekijät sitoutuvat tarjoamaan palveluita kuntalaisille yhdenvertaisesti etnisestä taustasta riippumatta. Jokaisella kaupunkilaisella tulisikin Forsanderin mukaan olla lähtökohdistaan ja taustastaan riippumatta samankaltaiset oikeudet peruspalveluihin sekä erityistarpeidensa mukaisesti palveluihin riippumatta siitä, onko kysymys vajaakuntoisesta tai muutoin erityistä tukea tarvitsevasta maahanmuuttajasta. Forsander kiteyttää ajatuksensa: ”Eiväthän maahanmuuttajat kategorisesti tarvitse palveluita sen enempää kuin muutkaan kuntalaiset. Pikemminkin palveluiden tarve määrittynyt elämäntilanteen mukaan, aivan kuten kenen tahansa helsinkiläisen kohdalla. Toisin sanoen peruspalvelupaketti on oltava toimiva eli sen on vastattava kuntalaisten perustarpeisiin yhdenvertaisesti. Lisäksi on kehitettävä erityistarpeisiin vastaavia, täydentäviä palveluita.”

Ensimmäinen askel päämäärän saavuttamiseksi on parhaillaan käynnissä oleva vuorovaikutteinen, eri tasojen ja tahojen välinen prosessi, joka tähtää (Hel-

singin) maahanmuuttopolitiittisen ohjelman valmistumiseen.

Ulkomaisen työvoiman rekrytoinnin monet haasteet

Ulkomaisen työvoiman rekrytoiminen on yksi keskeisistä hallitusohjelman määrittelemistä asioista. Myös hallituksen maahanmuuttopolitiittisen ohjelman tavoitteena on kehittää aktiivista, kokonaisvaltaista ja johdonmukaista politiikkaa, joka ottaa huomioon niin työvoiman tarpeen, maahanmuuttajien moninaiset lähtökohdat kuin kansainväliset sitoumuksemme. Ulkomaisen työvoiman rekrytointi on pitkä, monimutkainen ja aikaa vievä prosessi. Forsanderin mukaan on lähdeittävä siitä, että luodaan toimivat mallit, joiden avulla on mahdollista sovittaa yhteen työnantajien tarpeet ja tarjolla oleva työvoima. Prosessin ensimmäinen askel onkin työnantajien tämänhetkisten ja tulevaisuuden tarpeiden kartoittaminen sekä hyvien kontaktien luominen yhteistyötahoihin lähtömaissa.

Ulkomaisen työvoiman rekrytoimisen tulee Forsanderin mukaan perustua eettisesti kestävään arvopohjaan, jonka avulla voidaan taata maahanmuuttajille sosiaaliset oikeudet sekä mahdollisuudet juridiseen ja sosiaaliseen kansalaisuuteen. Nykytilanteessa suurin ongelma on se, että joissain maissa, joista työvoimaa rekrytoidaan, rekrytointiprosessit ovat korruptoituneita. Käytännössä tämä näkyy siten, että työvoimaa välittävä henkilö tai järjestö pyrkii hyötyämään taloudellisesti ja työvoiman välittämisessä liikkuu suuria summia rahaa. Aiheutuneet kustannukset tulevat potentiaalisen maahanmuuttajan maksettaviksi. Esimerkiksi Ukrainassa hinta siitä, että pääsee turis-

tiviisumilla EU:n alueelle töihin, saattaa olla jopa viisituhatta dollaria. Rahoittaakseen maastamuuton henkilö joutuu ottamaan lainaa, jota hän lyhentää ensimmäiset uudessa maassa vietetyt vuodet. Näin ollen maastamuutto on yksilön kannalta suuri investointi, joka tuottaa mahdollisesti tulosta vasta useiden vuosien kuluttua. Tällaisissa tapauksissa maahanmuuttoon liittyy myös se ongelma, että perheenjäsenten mukaanpääsy on rajoitettua. Luotettavien suhteiden luominen lähtömaiden toimijoihin onkin Forsanderin mukaan tärkeää: ”Suomessa ei tajuta sitä, millaisia rahoja ihmisten liikuttamiseen tässä maailmassa käytetään. Keskeistä on sellaisten järjestelmien kehittäminen, jolla pystytään monitoroimaan korruptoituneisuutta ja edistämään transparensia. Eli me emme halua rekrytoida niitä, jotka joutuvat maksamaan siitä, vaan niitä, jotka ovat parhaiten motivoituneita.”

Yhtenä ratkaisuna voivat olla maiden kahdenväliset sopimukset, jotka mahdollistavat suojan sekä työntekijälle että työnantajalle tilanteessa, jossa puhutaan EU:n ulkopuolisesta liikkuvuudesta. Luonnollisesti maantieteellisten seikkojen lisäksi on kiinnitettävä huomiota osaamiseen: ”Tällä hetkellä tarvitaan kaikista eniten ammattiosajia. Korkeakoulutettujen alojen niin sanonut huippuosajat, mistä julkinen keskustelu paljon puhuu, ovat yksi ryhmä. Tähän ryhmään kuuluvat esimerkiksi tutkijat ja it-osaajat. Mutta täytyy muistaa, että se on vain jäävuoren huippu. Se on aika pieni osa ajateltuna kokonaistarpeesta, esimerkiksi rakennus-, metalli-, opetus-, kuljetus- ja terveydenhuoltoaloilla.”

Lopuksi

Maailmanlaajuisesti ajateltuna ulkomaisen työvoiman rekrytoinnilla on jo pitkä historia. Perinteisenä esimerkkinä muuttoliikkeen tutkimuksessa työvoimaa vievästä maasta tunnetaan Filippiinit. Virallisten tilastojen mukaan maan bruttokansantuotteesta noin 40 prosenttia perustuu rahälähetysiin, joi-

ta ulkomaille muuttaneet siirtolaiset lähettävät kotimaahan jääneille sukulaisilleen. Forsander muistuttaa, että ongelma on siinä, että maa, jonka ainoa vientiresurssi on ihmistyövoima, ei kehity teknisesti.

Muuttoliikkeestä koituu sekä yksilölle että lähettävälle ja vastaanottavalle yhteiskunnalle kustannuksia ja hyötyjä. Lisäksi sii-

tä on muita seurauksia, joita on, kuten Forsander toteaa, joskus vaikea arvioida etukäteen: ”Kun ihmisten, pääomien ja tuotteiden liikkuminen vapautuu, niin se vapautuu ja siitä on sosiaalisia seurauksia, joita on vaikea ennustaa etukäteen. Ja niitä tulee vielä paljon sellaisiakin, joita me ei osata vielä arvata. Tämä on globalisaatiota.”

Pohjoismainen hyvinvointivaltiomalli on haasteiden edessä

MIA HEMMING

Pohjoismainen hyvinvointivaltiomalli on muutoksessa ja muutoksen tuulet tulevat Euroopasta. Ehkä vahvimmin kenttää tuulettaa yksityisen palvelutuotannon korostaminen.

– Suomessa kunta pystyy itse valitsemaan, käyttääkö se yksityisiä palveluja vai tuottaako se palvelut itse. Suomessa edelleen ajatellaan, että yksityiset palvelut täydentävät kunnallista palvelutuotantoa, eivätkä korvaa sitä. Nykyisessä hallitusohjelmassa haetaan uusia palveluiden tuottamistapoja: palvelusetelien käyttöönottoa halutaan edistää, sosiaali- ja terveydenhuollon palveluinnovaatiohankkeessa etsitään muun muassa keinoja uusiin palvelujen markkinoille tuomiseksi niin, että kyseinen palvelukenttä toimisi hyvin, ja juuri asetettiin neuvottelukunta edistämään yksityisten sosiaali- ja terveyspalvelujen käyttöä. Viime kädessä kuitenkin kunta vielä vastaa siitä, että on riittävästi

palveluja ja että kaikki kuntalaiset pääsevät niiden pariin. Markkinoistumisen ajatellaan tuovan asiakkaalle enemmän valinnanmahdollisuuksia, ja samalla se lisää asiakkaan omaa vastuuta sekä laadun tarkkailijana että palveluiden ostajana, neuvotteleva virkamies Viveca Arrhenius sosiaali- ja terveysministeriön esikuntayksiköstä selvittää.

Euroopan unionin tavoitteena on ihmisten liikkuvuuden lisäksi myös lisätä yritysten liikkuvuutta mukaan lukien sosiaali- ja terveyspalvelut. Tällä hetkellä EU:ssa tutkitaan Arrheniuksen mukaan yleishyödyllisten sosiaalipalvelujen asemaa osana sisämarkkinoita ja näiden palveluiden erityisasema on nostettu esiin, jotta markkinalähtöinen lähestymistapa saataisiin yhteensovitettua sosiaali- ja terveyspoliittisten linjausten kanssa.

– Miten varoiltaan tai kyvyllään heikko kuluttaja selviää markkinoistuneessa kentässä?

Voi käydä niin, että varoiltaan ja kyvyiltään hyväosaiset ihmiset saavat hyviä palveluja ja köyhät huonoja tai eivät ollenkaan. Markkinoistumiseen liittyy myös kuluttajakansalaisuuden korostaminen: rahaa annetaan kansalaisille palveluiden ostamiseen niiden julkisen tuottamisen sijasta. Kun siirrytään pois julkisen vallan vastuusta tuottaa palveluja, mennään sellaiseen suuntaan, johon ei ole totuttu. Tätä suuntaa perustellaan myös niin kutsutulla läheisyysperiaatteella, jonka mukaan tuen saaja tietää itse parhaiten, miten käyttää rahan omaksi hyväkseen, sosiaalipolitiikan professori Anneli Anttonen Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitokselta kritisoi eurooppalaisia tuulia.

Pohjoismainen hyvinvointivaltiomalli on perustunut universaalisuuden periaatteeseen, mitä kohtaan on nyt paineita. Paineet kohdistuvat erityisesti vanhustenhuoltoon.